

SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

ROČNÍK DEVIATY

4

DECEMBER 1941

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTÝM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

vychádza mesačne okrem júla a augusta.

Vydáva Matica slovenská.

Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Skultétym.

Predplatné 30 Ks na rok.

Redakcia a administrácia v Turčianskom Svätom Martine.

O B S A H

	Strana
Václav Polák: Pôvod a význam slova <i>bozk</i> , <i>bozkat</i>	97
Návrhy na zmenu úradného názvu obce	
Ján Stanislav: Lubochňa či Lubochňa?	102
Michal Záhorský: Zmätok našej rečovej kultúry pri predlož-	
kách a predponách <i>s</i> , <i>so</i> a <i>z</i> , <i>zo</i>	104
Dr. Štefan Krčméry: Slovenské nárečia a spisovná reč	106
Jozef Barát: Pravidlá slovenského pravopisu a prax. Začia-	
točné písmená. (Pokračovanie.)	106
Alfonz Bednár: Štylistika a slovenská škola	108
Ed. Sahliger: Hospodárska jazykoveda na Slovensku. (Hos-	
podárska jazykoveda a škola 117. — Jazyk nemecký	
ako hospodársky jazyk na Slovensku 118. — Jazyk	
anglický ako jazyk hospodársky na Slovensku 119.)	
(Pokračovanie.)	116
Jozef Vavro: Z novinárskej slovenčiny	120
Jozef Orlovský: Nárečové slová z Kobeliarova. Gemer	125

Rozličnosti

ranný a raný 127. — činžiak, činžák? 127. — činžová daň? 128.
— rozdrtený? 128. — štepy a štiepy 128. — Hudec, gen. Hu-
deca? 128.

Dotazník 128

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK IX.

ČÍSLO 4.

Václav Polák, Praha:

PŮVOD A VÝZNAM SLOVA BOZK, BOZKAŤ.

Medzi najstaršie doklady tejto skupiny slov patria istotne doklady:

1. *bozk* z r. 1816: [Tiše se zatvářely oči] z *malinových úst libochřestný déšť* kdykoli *bosků hochu se w oblčej lil*, P. J. Šafárik v *Prvotinách* (porov. *Básně*, vyd. Bačkovský r. 1889 v Prahe, str. 119); porov. tiež Jungmann, *Sebr. spisy* 1841, str. 378.

2. *bozkať* z r. 1823: *Boskeyme se můg milý*, *Písne lidu slovenského I*, 40 (podľa *Slovníka Jungmannovho*). Porov. tiež: *bozkaui twoge ljčka* v *Čas. čes. mus.*, VI, 1832, str. 389; *já je bozkám a jdu dále chvatem*, J. Kollár, *Slávy dcera*, zn. 471 (IV. spev, zn. 89); *Milá moja, premilá, pekné líčka máš; šťastný je to člověk, čo mu ich bozkať dáš*, J. Kollár vo *Zpiewankách* (uvádza Jungmann vo svojom *Slovníku* i P. Tvrď v *Slov. fraz. Slovníku*); F. L. Čelakovský, *Slowanské národnj Pjsně I*, str. 229; J. Kálal, *Ruch* 3, 1873, str. 111.

3. *pobozkať* z r. 1832: „*Eště gedno, moja Milá, | Aby si ma vyhogila, | Eště gedno musíš dati: Twoge ljčka pobozkati*“ v *Čas. čes. mus.* VI, 1832, str. 395 atď.

Zo starých slovníkových dokladov uvádzam Palkoviča (*Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*, Praha 1820), ktorý sémanticky rozlišuje slovesá *bozať* a *bozkať*:

a) *bozám, al, ati*, sl. *küssen* (niedrig, *lecken*), *basiare* (turpiter): *bozaj mne w ř...* Uživa sa dosiaľ (podľa informácie sl. N. Kálalovej).* Viď Kálal, *Slovenský slovník*, str. 36.

* Základné sloveso *bozať* uživa sa ešte v pospolitej reči a len v tejto archaickej väzbe a výraze: *bozať* v r...., no jeho pravý význam sa už necíti. Pri rozhorčení a hneve neraz počut: *Bozaj* ma v r....; Ty ma môžeš dávno *bozať* v r.... Podobne aj pri žartovnej odpovedi do rýmu na pritakovanie adverbium *ozaj*: V r.... kozu *bozaj* a capa *pocecaj*. — Red.

b) *bozkám, al, atí*, sl. dim. v. *bozám, küssen* (anständig), *basiare, oscula libare*.

J. Jungmann (Slovník I, 165) doklady na sloveso *bozať* uvádza z Palkoviča (*Bozay ma v řit; leck mich...*). Okrem toho cituje i z Rybaya: *W řit sa bozávat někomu*, einem den H* lecken lassen. *Rybay*. Palkovič mu bol rovnako prameňom pre formu *bozkať*. Okrem neho cituje i Čas. čes. mus. VI, 389 a Kolára (Slávy dcera zn. 471).

V dnešnej slovenčine ide pri forme *bozk* a *bozkať* (*bozkávať*) len o tvary doložené v reči živej aj spisovnej, napr.: *Prisahám ti, že ja nikdy nijakého muža nebozkám okrem teba*, SP XLI, 346; *pobožkajúc svoje deti, vyšla som z domu* l. c. 435 atď. Porov. J. Kálal, Slovník slov.; P. Tvrďý, Slov. fraz. slovník. Hviezdoslav (podľa excerptov prof. J. Zubatého v kancelárii Slovníka jazyka českého v Prahe) má aj formu *bôžtik* (III³, 259).

Formu *bozkať* vysvetľujem tak, ako Václav Machek¹ vysvetlil slovesné deminutíva typu: *sadnúť—sadkať, čupieť—čupkať, prosiť—proskať, chrápať—chrapkať*; z Káralovho Slovníka: *boľkať, bežkať, črpkáť, dupkať, zhačkať sa, hladkať, hrabkať, chrapkať, kyvkať, kotuľkať, krochkať, kvackať, lizkať, plačkať sa, proskať, sadkať, stenkať, skackať, štipkať, šibkať, šmizkať, tačkať sa, ťažkať si, zdravkať, zobkať, žarkať, žmurkať*. Tieto deminutíva patria v slovenčine² k bežným prostriedkom reči nežnej, láskavej, ľúbostnej, najmä medzi milencami alebo s deťmi a o deťoch. Preto sa aj význam jednoduchého slovesa *bozať* (u Palkoviča) bez deminutívnej prípony *-kať* tak prenikave mení. V tomto smysle treba vidieť v tvare *bozk* deverbatívum, ako sa vykladá i pre srbochorv. *gúk „vrkání“, vek „mečení“, muk „řvani“* atď.³

Základom týchto slov je tedy **boz-, *buz-*, ktoré sa vyskytuje v poľ. *buziak, bozk, buzia, ústočka*.⁴ E. Berneker⁵ uvádza do tejto skupiny slov aj bulh. *búza, Wange*; porov. tiež bulh.

¹ V. Machek, Listy filologické, LI, 1934, str. 133—138; l. c. LXIV, 1937, str. 40—43; porov. tiež J. Zubatý, Sborník filologický III, str. 183 n.; F. Trávníček, Neslovesné věty I, str. 32; J. Straka, Naše řeč, XX, str. 125—138, 157—167; E. Fraenkel, Slavia XIV, str. 503—508.

² Porov. tiež Hattala, Srov. mluvnice jaz. čes. a slov., str. 258; Czambel, Rukovár (3. vyd.), str. 156 n.

³ Boranič u J. Straku, Naše řeč, XX, str. 134 pozn.

⁴ Porov. J. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, str. 51; Karłowicz, Słownik gwar polskich; Słownik języka polskiego atď.

⁵ Slav. etymol. Wörterbuch, str. 104.

*búzička, búzica, búzence, buzlé, buzlénce*⁶; ďalej porovnáva s alb. *buzë*, Lippe, Spitze, Rand⁷; rum. *buză*, Lippe⁷, lit. *bučia-vimas* 'bozkanie', *bučiuoti* 'bozkati', *bučkis* 'bozk', *bučiuoklė* 'miesto, ktoré sa bozká'⁸, lot. *buča* 'bozk', *bučuot*, *bučat* 'bozkať'⁹. Pripojujem i špan. *hacer el buz* 'ruky bozkávať', nem. dial. *bus*, *busserl* 'bozk', spis. *Busz* 'bozk', *bussen* 'bozkať' popri obvyklom *Kusz*, *küssen*¹⁰, švajčiarsku formu *Butsch*, *Bütsch*¹¹, švéd. *puss*, st. angl. a dial. *buss*, písané aj ako *basse*, *bas*¹², st. ir. *bús* 'bozk'¹³ atď. Priamo do tejto skupiny nepatrí čes. *bůsa* (*busa*), zdob. *businka*, ako ich uvádza Jungmann: *Bůsa* (*busa*), dem. *businka*, y f. (cf. *bosk*, *bozám*; lat. *basio*) = poljbenj v detských reči; *ein Kusz* (*Buszel*, in *Prager Dialekt.*). *Dey mi busu*. Us. Základom tu je nem. *Buss*, z ktorého je čes. *pusa*, *pusinka*, *pusinkovat*. K slovenskému *bozať* a k poľským tvarom *buzia*, *buziak* treba pripojiť i české dialektické *bužička*, doložené len u Jungmanna: *bužička*, y f. mor. *hubička*, *Mäulchen*, *Kusz* (cf. *bosk*, *busa*), MM 288.¹⁴

Základom všetkých týchto foriem je koreň **bu-*, ktorým sa označoval pôvodne podľa Kořínka¹⁵ „zvuk, který vzniká roztržením ssavého závěru retného a současně vtažením vzduchu dovnitř, tedy o zvuk sice akusticky blízký, ale tvořením odlišný od zvuku, o který jde při onomatopoickém základu **b(h)u-*, nafukovati, bobtnati“, založeném na zvuku vznikajícím roztržením onoho závěru směrem ven z úst“. Jeho význam je jasný, znamená pôvodne 'pery, ústa' (porov. alb., rum., poľ.), potom tiež 'bozkať'. Ak je patrný pomer nov. per. *bosidan* 'bozkať' k pôvodnému základu, nie je tomu tak v prípade lat. *basium* 'bozk', *basiare* 'bozkať' a všetkých foriem v jazykoch románskych, kto-

⁶ S. Mladenov⁶, Etimologičeski i pravopisn⁶ rečnik⁶ na b⁶lgarskija knižoven⁶ ezik⁶ Sofia 1941, str. 48.

⁷ Porov. N. Jokl, Stud. z. alb. Et., str. 11; St. Wędkiewicz, Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischem, MRLW I, str. 265; G. Ružičić, Zbornik filoloških i lingvističkih studija A. Beliću, Beograd 1921, str. 260; Th. Capidan, Romanitatea balcanică, Academia Română 1936, str. 36; E. Cabei, Glotta XXV, 1936, str. 53.

⁸ B. Sereiskis, Lietuviškai-rusiskās žodynas, Kaunas 1933, str. 102.

⁹ K. Müllenbach, Latviešu valodas vārdnīca, Rīga 1923—25. I, str. 344.

¹⁰ Weigand, Deutsches Wörterbuch (5. vyd.) I, Gießen 1909, str. 314.

¹¹ K. Schuchardt, Zeitschrift f. rom. Philologie, XXXVI, 1912, str. 40.

¹² The Oxford English Dictionary I, 1933, str. 1207.

¹³ Stokes, Urkelt. Sprachschatz, str. 181; H. Pedersen, Vergl. kelt. Grammatik I, str. 117.

¹⁴ Podľa soznamu skrátenín Musa Moravská.

¹⁵ J. M. Kořinek, Studie z oblasti onomatopoeje, Praha 1934, str. 194.

ré treba vysvetľovať z lat. *basium*, ako napr. fr. *baiser* ,bozk, bozkať'¹⁶. Tu treba vysvetliť dlhé *a* v koreni.

Pritom vo všetkých jazykoch ide súčasne o slovo citove veľmi výrazné, rázu predovšetkým erotického, o slovo, ktoré sa užíva, alebo sa užívalo pôvodne len medzi milencami, lebo vo väčšine slovanských jazykov na označenie bozku ako prejavu úcty boli aj iné slová, porov. napr. rus. *целовать*—*почему*, bulh. *целувам*—*целивам*—*целувка*, srbochorv. *cjelivati*—*cjeliv*, slovin. *celovati*, čes. *celovat*, poľ. *calować*—*pocałunek*—*całusek*—*całus*; bulh. *люб*—*облбвам*, srbochorv. *ljúbiti*, *poljúbiti*—*poljub*—*poljubek*—*poljubec*, *poljublja*, čes. *políbiti*, *líbat*—*políbek* a pod. Fakt, že existuje bozk aj v detskej reči, nezaráža, keďže matka užíva v reči so svojím deťom slov, akých užívala so svojím mužom, lebo dečko je pre ňu stelesneným plodom ľúbosti, ktorá ju púta k mužovi, a na svoje dečko prenáša každá matka všetky prejavy svojej ľúbosti.

Tento expresívny charakter nemá len slovenské bozk, ale i lat. *basium*¹⁷, fr. *baiser*¹⁸, nem. *Buss*¹⁹, lebo bozk bol prejavom ľúbosti²⁰ od najstarších čias. Citujem tu len dobre známe Danteho verše o bozku Paola a Francescy na dôkaz tohto tvrdenia: *La bocca mi baciò tutto tremante* (= v ústa ma pobozkal celý sa trasúci). Koľko básnikov ospevovalo bozk a bozkanie! Citujem z nich len francúzskeho básnika Dorata²¹ a Angličana Burnsa.²²

¹⁶ Walde-Hofmann, Lat. etymol. Wörterbuch, 3. vyd.; porov. aj G. Rohlfs, Zeitschrift f. franz. Sprache u. Literatur, XLVIII, str. 128.

¹⁷ Zjavuje sa s odvodeninami (*basiare*, *basolum*) ponajprv v skladbách Catulloových, ktorých erotický charakter je dobre známy. Martialis (11, 6, 14) vraví: *da nunc basia, sed Catulliana*. Porov. Isid. diff. 1, 398 (vyd. Beck, str. 41): *pacem amicis, filis osculum dari, dicimus, uxoribus basium, scorto savium, item osculum caritatis est, basium blanditiae, savium voluptatis, quod quidam etiam versibus his distinxit: basia coniugibus, sed et oscula dantur amicis, savia lascivis miscuntur grata labellis*.

¹⁸ Vo francúzštine expresívne *baiser*, *baisoter*, *baisement*, *baiseur*, *baiserresse* (porov. Darmestetter-Hatzfeld, Dictionnaire général) bolo nahradené neutrálnym slovesom *embrasser*.

¹⁹ Weigand, Deutsches Wörterbuch (5. vyd.), Giessen 1909, str. 314.

²⁰ C. Lombroso, L'origine du baiser, Nouvelle revue, XXI, 1893; Lejeune, Le baiser, Revue d'Anthropologie XXVI, 1916, str. 478 n.; F. S. Krauss, Die Annut des Frauenleibes, Berlin 1923, str. 336 n.

²¹ Zo zbierky Baisers: *Donne, donne un baiser, fille aimable et naïve, / Tes lèvres sur ma bouche aussitôt ont volé; / Mais comme un faible enfant par la frayeur troublé, / Tu retires soudain ta lèvre fugitive. / Ce n'est pas là donner le baiser du plaisir; / C'est laisser un regret et donner un désir.* (Preklad: Daj, daj bozk, milé dievčatko, tvoje pery skoro priletely na moje ústa, ale ako plaché dieťa hneď odťahuješ svoju prchavú peru. Takto sa nedáva bozk ľúbosti, takto sa spôsobuje žiaľ a túžba.)

²² Humid seal of soft affections / Tend'rest pledge of future bliss, / Dearest

V tomto význame prichádza slovo *bozk* i do reči spisovnej, keď romantický autor zdôraznil vo svojom štýle i expresivitu slovného repertoáru (P. J. Šafárik, J. Kollár). V spisovnej reči stráca však svoj expresívny charakter, ako ukazujú doklady: *Objímali, bozkávali sme sa na ulici* [pri náhodnom stretnutí], *Zivena* 14, 124a; *Plakal som a bozkával jeho* [zomretého priateľa] ruku l. c. 126b. Stáva sa citove neutrálnym.

Na počiatku tamtoho storočia český spisovný jazyk pri svojej reorganizácii preberal tiež slová a formy slovenské okrem poľských a ruských. Medzi tieto slová patrí aj slovenské *bozk*, *bozkať*, ktoré zaviedol do českej literatúry P. J. Šafárik a J. Kollár. Okrem toho sa zjavuje aj u iných autorov, predovšetkým u spisovateľov, ktorí žili a pôsobili na Slovensku (B. Němcová) alebo sa Slovenskom inšpirovali (A. Heyduk). Napr. u B. Němcovej: ... [dívka] *podá mu (hochu) pravé líčko k pobožkání* (dolu v poznámke je uvedené *políbení*), *Spisy* X, 1911, str. 237; *Nejdřív podal jí [Dáža kněžně] vřetánko a pobožkal jí ruku, potom jí božkal v líčko*, *Slov. pohádky*, *Spisy* VII, 1908, str. 55; *ptala se dcera, když si byla otce pobožkala*, l. c. sv. VIII, str. 165; *tu i tam dovolil si chlapec děvče i pobožkat a obejmout*, *Chyže pod horami*, *Spisy* IV, 1906, str. 351; u A. Heyduka: *on [šuhaj] ti [dívce] přines živé pero, ručku tisknul, pobožkal, Cymbál a husle* 1876, str. 315 atď. Neslúži tu len k štylistickej aktualizácii v slovenskom texte, ako napr. u A. Mrštíka: „*Ej, Kytka, ty si pekna!(!) Pobožkaj ma!*“ (Hore Váhom, str. 46.) Sloveso *bozkať* sa stáva majetkom spisovnej češtiny, lebo už tu má plné domovské právo tým, že ho spisovatelia užívajú popri *políbeč*, *pocel*, *políbiti*, *líbat*, *celovati* ako formy s väčšou dávkou expresivity a výraznosti. Dá sa tak súdiť z toho, že sa vyskytuje aj u autorov, ktorí sa priamo neinšpirovali Slovenskom, napr.:

1. *Juž k ní letí [labuténce], letí — z labutěnky panna v objetí se tuří všecka poboskaná*, F. S. Procházka, *Píseň o činu*, 1885, str. 68;

tie of young connections, / Love's first snow-drop, virgin kiss. / Speaking silence, dumb confession, / Passion's birth, and infant's play, / Dove like fondness, chaste concession, / Glowing dawn of brighter day. / Sorrowing joy, adieu's last action. / When ling'ring lips no more must join. (Preklad: Vlhké potvrdenie nežných náklonností, najnežnejší záväzok budúcej rozkoše, najdrahšie puto mladých priateľstiev, prvá snežienka lásky, panenský bozk. Hovoriaca nemluvnosť, nemé priznanie, počiatok vášne. a hra detí. symbol lásky, cudné svolenie, skvíjú úsťvit jasnejšieho dňa. Sužujúca radosť, posledný čin rozlúčenia. keď pery nesmú sa viac nadlhšie spojiť.)

2. *Zaplakali* [bratři], *líčka poboskali*, J. Holý, Padavky 1897, str. 29;

3. *Jen poboskat chci bílou ručičku jemnostpána*, J. Š. Baar, Z duchovní správy 1911, str. 108;

4. *Do hlavy jej celoval a lépe v oči v obě poboskal*, Mejsnar, Homérova Odysseia 1873, str. 237;

5. *Za několik minut už se poboskáme s kozáky*, R. Medek, Pout do Čech 1929, str. 93²³.

Zaujímavé je tu, že sa u týchto českých autorov vyskytuje len forma *so s*, čo tiež svedčí o tom, že sa neoboznámili s týmto slovom rovno na Slovensku. Okrem toho písal tak aj Šafárik r. 1816, ale aj Heyduk a iní, napr. V. Kalbáč v Květoch 1869, str. 163, Jungmann v Sebr. spisy 1841, str. 378 (preklad z Goetha, Herrmann und Dorothea). Do hovorovej češtiny slovo *bozk* ako iné prevzaté slová nevniklo, v konkurencii tu zvíťazilo slovo *pusa*, *pusička*, *pusičkování*, *pusinka* a pod.

Slovo *bozkať* (*pobozkať*, *bozk*) nie je zaujímavé teda len tým, že patrí k veľkej rodine starých slov indoeuroopských, ale aj tým, že je zo skupiny slov, ktoré v prvej polovici pomínutého storočia prenikaly do českého spisovného jazyka.

NÁVRHY NA ZMENU ÚRADNÉHO NÁZVU OBCE.

Ján Stanislav:

LUBOCHNA A ČI LUBOCHŇA?

Táto liptovská lokalita úradne sa píše s *l*. V mojej rodnej obci (Liptov. Sv. Ján) sa vyslovuje vždy s palatálnym *ľ* — pravdaže, okrem tých ľudí, ktorí nevyslovujú *ľ*.

Pred desiatimi rokmi na zasedaní pravopisnej komisie jeden z členov, ktorý mal k tejto osade blízko, vysvetľoval, že tu je základom substantívum *ľub* a že preto treba písať tvrdé *l*. Bol som vtedy proti tomu. Pri štúdiu slovanských miestnych názvov presvedčil som sa znova, že tu má byť mäkké *ľ*.

V Rusku sa stretáme s obeou *Ljubochna*, prípadne v prepise *Lubochna* (Brjan. u., Orlov.). Tento názov uviedol prof. A. M. Seliščev vo svojej štúdii *Iz staroj i novoj toponimii* (Trudy moskov. instituta istorii, filosofii i literatury, sv. V, 1939, str.

²³ Doklady citujem podľa materiálu kancelárie Sívnička jazyka českého v Prahe.

129). Uvádza ho medzi názvami, ktoré sú utvorené od osobných mien a priezvisk. Popri ňom spomína aj *Ljubanovo*, *Ljubanovka*, *Ljubjatino* a osobné mená *Ljuban*, *Ljubjata*, *Ljubomir*.

Poľská toponymika pozná tiež tento názov; tu je, pravdaže, zasa len mäkké ľ: *Lubochnia* (Kozierowski, *Badania nazw toponymicznych* I, 472, VI, 236); tu uvádza aj *Lubochen* (VI, 236), *Lubochenek* (ib.). Názov *Lubochnia* z r. 1334 uvádza Kozierowski aj v časopise *Slavia Occidentalis* V, 211.

Základom tohto názvu, ako správne napísali obaja uvedení učenici, je osobné meno. Kozierowski uvádza ako jeho základ os. meno *Luboch* (v knihe *Badania nazw...* VI:) a *Lubocha* (v SO V, 211). Poľské *L-* je slovenské *L-*.

Seliščev neuvádza takéhoto tvaru, ale je očividné, že ho predpokladá. On ukazuje (str. 156 n.), že toponymické tvorenia sufixom *-ňa* vyšly z ľudového prostredia a že niektoré z nich — v Rusku — boli variantmi oficiálnych a polooficiálnych názvov; neskoršie niektorý variant zanikol. Ukazuje to na príkladoch ako *Alešňa* — *Alešino*, *Vladyčňa* — *Vladyčno* ap. Sú aj osobné mená na *-ňa*, napr. rus. *Domašňa* (Seliščev ib. 128).

Základom je tu teda celkom istotne osobné meno *Luboch*. Sufix *-och* je v menách slovenských *Mudroch* (k *múdry*), *Cernoch*. Miklosich (*Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, vyd. z r. 1927 v Heidelbergu, na str. 15) uvádza takéto osobné mená na *-ochъ*: rus. *Děvoch*, *Žiroch*, *Timoch*, čes. *Mysloch*, *Radoch*, *Svatoch*, *Slavoch*, poľ. *Czarnoch*. Tento sufix je, pravda, pokrvný so sufixom *-oš*: *Miloš* ap. To netreba vysvetľovať.

Miklosich (ib. 71, č. 207) uvádza čo viac zo stč. osobné meno *Lubochna* (podľa K. J. Erbena, *Regesta* I.).

V stč. boli miestne názvy k os. menu *Luboch*: lokál *Lubochowicych* (c. XIII.), asi dnešné *Libochovice* (okr. Roudnice) (uvádza G. Friedrich, *Cod. Dipl.* II.). Je aj *Lubochowan*, *Liubochwan* (sp. XIII.) a lokál *Lubohovaz* (sp. XIV.), t. j. dnešné *Libochovany* pri Litoměřiciach (ib. I.). Spomína sa aj potok *Luboška* (ib. II.).

Je tu teda jasné, že koreňom v týchto miestnych názvoch a osobných menách je *ľub-*, ako je *ľubý* (východoslovensky *ľubi sinu*) a potom rozličné derivácie.

A tak teda správnym tvarom je *Lubochňa* s palatálnym *ľ*. Ako sme už poznačili, takto sa aj vyslovuje v ľude.

Náš názov je pokrvný s inými slovenskými názvami: *Lubela*, *Lubošová*, *Luboreč*, *Luboriečka*, *Lubotín*, *Lubovec*, *Lubovňa*, *Lupča* (miesto *Lubča*, ako bulharské *Ljubča*, miestny názov). Porov. k tomu srbc. *Ljubelj*, *Ljuboš*, *Ljubošina*, *Ljubotin*, *Ljubovac* (Imenik-Registar II, 636—638), poľ. *Lubiele*, *Lubcza* a iné (Kozierowski, Badania I.).

Michal Záhorský:

ZMÁTOK NAŠEJ REČOVEJ KULTÚRY PRI PREDLOŽKÁCH A PREDPONÁCH *s*, *so* A *z*, *zo*.

Keďže sa v poslednom čase volá aj po rečníckej výchove a kladie sa dôraz aj na javiskovú slovenčinu, chcem v súvislosti s tým upozorniť na veľkú prekážku našej rečovej kultúry. Tou je najmä výslovnosť predložiek a predpôn *s*, *so* a *z*, *zo*.

Reč je jav zvukový. Zvuková složka reči je teda najdôležitejšia, lebo ona robí slovenčinu slovenčinou. Možno povedať, že zašantročením prirodzenej, teda správnej výslovnosti predložiek a predpôn *s*, *so* a *z*, *zo* tráti reč na svojom charaktere. To nie je maličkosť! V češtine tieto predložky a predpony sa píšú podľa skutočnej výslovnosti. Tak by sme ich mali písať aj v slovenčine, lebo ináč prinášame preneseným českým náležitým pravopisom do slovenčiny ujmu slovenskej skutočnej výslovnosti. Ak si túto výslovnosť chceme zachovať, musí prísť prielom, inak prirodzený charakter našej materinskej reči v tejto veci za nejaký čas návykom sa sotrie.

Náš terajší pravopisný systém v otázke predložiek a predpôn *s*, *so* a *z*, *zo* nie je súci pre slovenčinu, iba pre češtinu; je to cudzí kabát, nasilu navlečený susedovi, v ktorom sa nútene, nedobre cíti.

Koľko energie žiaka aj učiteľa by sa ušetrilo, keby sme aspoň predpony *s*, *so*, *z*, *zo* písali podľa skutočnej slovenskej výslovnosti! Týmto o koľko by sme zlepšili terajšiu papierovú výslovnosť väčšiny inteligencie, aj učiteľov a profesorov slovenčiny! Bernolákov a Štúrov pravopisný systém má v tejto veci neoceniteľnú prednosť praktičnosti. Lebo učiť sa a učiť inak písať a inak vyslovovať je dvojaká robota, a to celkom márna.

Na poli výslovnosti narobily ťažkú škodu novšie gramatiky, keďže zaviedly do pravopisu predložiek a predpôn *s*, *so* a *z*, *zo* vžitú českú výslovnosť, nedobrá v slovenčine. Či sa školské dieťa neučí od prvého školského roku v čítaní, že *s* je *s* aj v slovách *sobrať*, *sošiť*, *smilovať sa** atď. A či ho hneď učiť, že síce je to *s*, ale *sa* má vysloviť *z*? Tu nielen *s* praktickej stránky, lež aj *s* pedagogickej žiada *sa* náprava, vlastne návrat k pravopisnému systému Bernolákovmu a Štúrovmu. Ak české deti sa učia písať predložky a predpony *s*, *se* a *z*, *ze* podľa ich skutočnej výslovnosti, tak slovenské nemaly by mať aspoň pri predponách (*s*, *so* a *z*, *zo*) odchýlky od ich rodnej výslovnosti.

Ako ťažko príde učiteľovi argumentovať proti papierovej výslovnosti, keď viditeľný, smyslový znak slova je podľa dnešnej pravopisnej sústavy taký! Tento stav je neudržateľný! (Pravda, len ak nám na reči naozaj záleží!)

Reforma slovenského pravopisu v tejto veci je naliehavá. Pre český pravopis sa azda nezriekneme zvukových hodnôt a krás slovenčiny! A museli by sme sa ich zrieknuť pri dnešnom stave pravopisu. (Vlastne sa ich už aj zriekame, ide len o to, kam až necháme vývoj vecí dospieť.)

Je potrebné, aby v tejto otázke pravopisu bolo už raz jasno¹, a to čím prv, lebo čím viac odkladáme, tým bude odôvodnenejšie šomranie: Už zasa novoty! Kedy im už bude koniec?

Aj pred rečníckou výchovou, aj pred krásnou javiskovou slovenčinou treba doniesť pravopis aspoň pri predponách *s*, *so*, *z*, *zo*, ak už aj nie súčasne pri tých istých predložkách, do súladu so skutočnou, živou rečou. Inak aj rečnícka výchova vo svojej hlavnej složke, reči, aj krásna javisková slovenčina úplne, ako aj vyučovanie slovenčiny vôbec bude problematické.

Dokiaľ má trvať tento zmätok?

Teda nielen s praktického stanoviska, ale aj s pedagogického treba sa vrátiť k staršiemu, správne pravopisnému systému podľa skutočnej výslovnosti (Bernolák, Štúr), a to dôsledne všade. Napríklad v Pravidlách slovenského pravopisu je sloveso *zrúbať* s predponou *z-*, no deverbatívum *srub* je *s-*.

* V Pravidlách slovenského pravopisu je už správne *zmilovať sa*. — Red.

¹ Porov. o tom návrhy Dr. H. Bartka (SR VIII, 135) a Jána Žigu (139).

Dr. Štefan Krčméry:

SLOVENSKÉ NÁREČIA A SPISOVNÁ REČ.

Slovenčina delieva sa na troje nárečí: západné, stredné a východné. Hranice oblastí na poludní zakresľujú približne rieky Nitra a Rimava.

V dejinách sa vidí niečo z východného nárečia v literatúre XVIII. stoletia (Kalvínsky žaltár), ale sa vtedy už k primátu dvíhalo západné nárečie. Západné nárečie literárne vyvrcholilo až Jánom Hollým. Približne vtedy, keď sa Hollý pominul (1849), narodil sa Hviezdoslav (1849). On narodil sa po gramatike Štúrovej, tak ako Hollý po Bernolákovej, a dorastal za vrchol éry stredoslovenskej. Podľa takého delenia dejín datovať možno od roku 1921 éru nárečia východoslovenského, ktoré sa prebúdzaj začalo časopisom „Naša zástava“. Slovenská zástava je trojfarebná, povieva všetkými farbami. Východné nárečie je takou homogennou časťou slovenčiny ako aj ostatné a spoločnej spisovnej reči prispieva svojim bohatým slovným pokladom a zachovanou dobrou syntaxou. Stredné nárečie dalo našej reči vonkajšiu formu (hláskoslovie, tvaroslovie), východné nech dáva ducha — syntax a rozširuje jazykový poklad.

Gramatické základy tomuto nárečiu daly výskumy Czambove, složené v diele Slovenská reč. Poézia našich rokov a ich literárne almanachy majú v sebe východné prvky tak v pomere k strednej slovenčine, ako majú v pomere k západnej slovenčine stredoslovenské prvky, almanachy štúrovskej omladiny z rokov 1830-tych. Dr. Milan Hodža, profesor, určil prielom zo západného do stredného rokom 1843, keď sa pripravoval II., stredoslovenský už ročník almanachu Nitra. Na budúci rok bude tomu prielomu 100 rokov.

Jozef Barát:

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU A PRAX.

Začiatočné písmená.

(Pokračovanie.)

2. Od mien obcí:

Bratislava — *bratislavský, po bratislavsky;*

Bánovce — *bánovský, po bánovsky;*

Dlhá — dlhovský, po dlhovsky;
Malacky — malacký, po malacky;
Košice — košícký, po košicky;
Trnava — trnavský, po trnavsky;
Viedeň — viedenský, po viedensky atď.

Ak názov mesta, štátu, vrchu, mora atď. skladá sa z dvoch alebo troch slov, prídavné meno a príslovka od neho odvodená je složeninou:

Banská Bystrica — banskobystrický, po banskobystricky;
Banská Štiavnica — banskoštiavnický, po banskoštiavnicky;
Čierne more — černomorský;
Čierna Lehota — černoľhotský;
Dlhé Pole — dlhopoľský, po dlhopoľsky;
Liptovský Svätý Mikuláš — liptovskosvätomikulášsky;
Turčiansky Svätý Martin — turčianskosvätomartinský atď.

S malou literou píšeme mená miest aj osoby, ak ich užívame v prenesenom smysle ich vlastnosti, napríklad:

Babylon — babylon, 'zmätok',
Betlehem — betlehem, 'domček s jasličkami',
Filip — má filipa, 'je múdry',
Kalvária — kalvária, 'utrpenie' atď.

Poznámka: Pravda, s malou literou sú aj *betlehemci*, čo chodia s *betlehemom*; obyvatelia *Betlehema* (mesta) sú *Betlehemci* — s veľkou literou.

Pre prax a úplnosť hodno ešte uviesť, že s malou literou sa píšu:

1. Žiaci, prívrženci, priatelia, nasledovníci učenca, panovníka, politického predáka alebo iných predákov národa na rozdiel od jeho rodinných príslušníkov:

Arpád — Arpádovci — (arpádovci),
Bernolák — Bernolákovci — bernolákovci,
Déer — Déerovci — déerovci,
Hlinka — Hlinkovci — hlinkovci,
Hodža — Hodžovci — hodžovci,
Hurban — Hurbanovci — hurbanisti¹,
Kalvín — (Kalvínovci) — kalvíni,
Luther — (Lutherovci) — luteráni,
Mach — Machovci — machovci,

¹ Analogicky podľa vtedajších gardistov.

Rázus — Rázusovci — rázusovci,
Štúr — Štúrovci — štúrovci,
Tiso — Tisovci — tisovci atď.

2. Údovia reholí, nesúci zpravidla meno svojho zakladateľa:

Dominik — dominikáni,
František — františkáni,
Ježiš — jezuiti,
Klára — klaristky,
(František) *Salezský* (po franc.: *François de Sales*) —
saleziáni,
Uršula — uršulínky atď.

(Pokračovanie.)

Alfonz Bednár:

ŠTYLISTIKA A SLOVENSKÁ ŠKOLA.

Štylistika je veda o štýle. Na našich školách sa štýlu ako celku nevenujeme teoreticky ani prakticky, iba štýlu básnickému, aj to ešte neúplne a veľmi teoreticky. Azda nebude od veci, že budeme pozeráť na problém štylistiky na našej škole so stanoviska praktického, až priveľmi praktického. Tú praktickú stránku zdôrazňujeme v tom, že by sa mládež naučila nielen technické pomôcky, kam s *i* a kam s *y*, kam s predložkami a s predponami *s*, *so*, *z*, *zo*, ale popritom hlavne to, aby slovenčina v úlohách, v písomných skúškach našich žiakov nemala toľko disharmonických prvkov, brániacich súladu (= slohu).

Nie je dobre, keď štylistika je len veda o štýle. Má byť aj náukou o štýle.

Žiak sa neučí štýl v škole. Ak niektorý v štýle vyniká, t. j. ak sa už dá cítiť, že niektorý žiak má svoj zvláštny postoj k jazyku, nie je to veľmi zásluhou školy, lež viac vlastnou vôľou žiaka, jeho úsilím a nadaním. Väčšina žiakov, ktorí sami nepreniknú do prúdov jazyka, alebo lepšie, ktorým tam prenikať nikto neumožnil, vyjadruje sa v rozhovore aj v písaní podľa akejsi šablóny. Ich jazyk pôsobí tak ako čiara podľa lineára, ako písmeno, napísané podľa šablóny. Nie je úlohou školy, aby zaviedla šablónu všade, kam sa len dá, najmä nie, aby sa jazykový prúd uškrcoval šablónou nezbežlosti žiaka vo využívaní

teoreticky aj prakticky v školách, aby funkcie jazyka znely *slobodne* už v hovorenom a písanom jazykovom prejave žiaka.

Mnoho vecí bráni, aby jazyk takto slobodne plynul, aby nemal na sebe kôru šablonovitosti. Príčiny toho sú v okolí žiaka mimo školy, v samej škole a aj v samom vyučovaní slovenského jazyka. Zamyslieť sa treba nad týmito príčinami, lebo jazyk je ozvenou víru celého života. Aké sú predpoklady pre jazyk, taký je aj jazyk.

Najprv si všimnime príčin, ktoré sú v samej škole a v samom vyučovaní slovenského jazyka.

Je isté, že naša škola má prevahu takých predmetov, ktoré zdôrazňujú len rozumovú stránku žiaka. Bytnosť žiaka sa preto kloní len k tej stránke sveta a života, kde sa voľačo oznamuje, kde je voľačo nového, teda jazyk žiakov sa stane len prostriedkom na *oznamovanie*. Aj žiak oznamuje podľa takej istej šablóny, podľa akej mu to iní oznámili. Škola dáva žiakovi veľmi málo citových zážvokov. Na jeho jazyku to vidno. Ak je reč o *slobode jazyka*, treba spomenúť, že jazyk preniká navonok aj citom. Citom sa upravuje aj zvláštny jazykový postreh sveta, ktorý sa veľmi vzdáľuje od šablonovitosti oznamovacieho jazyka. Škola podáva málo umeleckej výchovy, málo poézie, málo výtvarného umenia, málo hudobného umenia. Jazyk nebude pekný, a ani jeho sloh, ak žiak nebude mať väčšiu kultúrnu rozpätosť, ako má. Pohľad do sveta prostredníctvom hudby, obrazu, verša je veľmi prenikavý, priam taký prenikavý ako prostredníctvom vedy. Veru, to by bol divný jazyk, ktorý by na toto nereagoval. Program školy mal by sa podeliť na dve polovice: jednou polovicou udierať na rozum žiaka a druhou na jeho cit. Škola by bola potom azda harmonickejšia, ako je teraz, a jazyk a sloh žiaka by tak nevržďaly šablónou.

V samom vyučovaní slovenského jazyka, najmä v jeho podávaní žiakovi, je tiež niekoľko príčin, že sa žiak nemôže prepracovať k dobrému slohu.

Za hlavnú prekážku vypestovať dobrý sloh možno považovať komplikovaný pravopis. Učiteľ zo strachu pred *i* a *y* a inými pravopisnými rekvizitami vynaloží všetku svoju snahu, aby ich zmohol, tak isto aj žiak, a stane sa, že čas a záujem žiaka a učiteľa sa prenesú celkom na pravopisné problémy. Ak práca *slohová*, ktorú žiakovi treba vypracovať, stačí absorbovať žiaka len svojou pravopisnou stránkou, žiak všetko podriadi

len úsiliu vyhovieť pravopisu. To preto, lebo učiteľ ani viac nežiada, a daromne by aj žiadal, lebo žiak má čas vymedzený.

Pravopis je vec, ktorá sa považuje za technickú pomôcku, uznanú konvenciou dôb a spoločnosti. To znamená, že je pre doby, že dobám vyhovuje a že je pre spoločnosť, že vyhovuje spoločnosti. Teda dve veľmi široké záujmové sféry vyžadujú pravopis. Preto nedá sa s pravopisom veľmi experimentovať a nemožno ho stále meniť. Ak sa však venuje pravopisu priveľmi mnoho času a energie, neznamená to, že výsledkom bude pekný jazyk, bude len dobrý pravopis.

Jazyk ani nie je tak vecou písma a kníh, ako vecou úst a rozhovoru. Toto posledné je podmienkou tamtoho prvého. To znamená, že tam jazyk má život, tuto má len odlesk. Aby odlesk bol lepší, bolo by treba vyčistiť zrkadlo, to jest odstrániť s jazyka časom nánes vtipných pravopisných vymožeností.

Porovnajme dva spôsoby ukladania slov:

„a meno riek <i>Kysuce</i> “,	a meno Kysuca,
„lebo <i>bol</i> “,	lebo vtedy bol,
„mal lásku <i>ku</i> knihám“,	lásku mal ku knihám,
„na jednej strane <i>nedá</i> sa“,	na jednej strane sa nedá,
„sumu <i>za</i> zapredanie“,	sumu za vydanie atď.

Prvý spôsob je písaný dobrým pravopisom, ale zlým štýlom, lebo privádza kakofoniou, druhý je napísaný zlepšeným štýlom. Prednosť týchto druhých by vynikla, aj keby sme ich napísali pravopisne celkom ináč, ako píšeme.

Alebo porovnajme novinársku prózu s prózou dobrého autora. Rozdiel by opäť vynikol, aj keby próza dobrého autora bola v zlom pravopise alebo v nijakom (pri počúvaní alebo pri vyprávaní), a próza novín v pravopise veľmi dobrom.

Iná prekážka, aby učitelia mohli viesť žiakov k peknému slohu, je priveľké teoretizovanie v gramatike, ktoré napr. na strednej škole zaplavuje hodnú časť slovenčiny od prvej triedy až po piatu. Gramatika byť musí, je potrebná, ale nie toľko. Načo je tam veľmi podrobný analytický postup od vety k slovu a k čiasťkam vety, od reči vôbec k čiasťkam reči a od slova ku koncovkám, príponám, kmeňu, koreňu, k predponám, k slabikám a k hláskam. Tento analytický postup zamestnáva žiaka úplne a nevedie ho k postupu syntetickému. Jazyk a jazykový výkon (práca, vyprávanie, sloh, verš, próza), to všetko sa dá utvoriť len syntézou v jazyku, ktorú sa treba niekde naučiť.

Človek, ak pozná sufixy, infixy atď., podobá sa človeku, ktorý pozná traverzy, betón, tehlu, kameň, ale nevie z týchto predpokladov budovať.

Štýl je budovanie v čomkoľvek. Aj v jazyku. Budovanie je možné len vtedy, keď sa pracuje syntézou. Syntézu v jazyku sa nenaučíme, keď budeme vedieť všelijaké poučky zo syntaxe a všelijaké jej systémy. Tá sa musí učiť ináč. Hľadať k nej vhodný spôsob, učiť sloh. Pre sloh nemá význam, aby sme učili o vetách jednoduchých a složených, ale preň učme, ako také vety treba tvoriť. Len si spomeňme na ľud jednotlivých národov, ktorý nevie, čo je veta složená, jednoduchá, holá, rozvitá, ani nevie, že sa žiaci obťažujú takýmito problémami, a aké vety tvorí! Ani nevie, čo je to predmet, čo sú väzby predložkových pádov, a užíva ich omnoho správnejšie ako mnoho ráz ten, kto všetky poučky o nich ovláda. Spomeňme si aj na to, že mnoho autorov, a dobrých, je veľmi ďaleko od toho, čo sa menuje teoretickou stránkou jazyka (napr. spisovateľka Timrava). Porovnajme si tvorbu ľudu a umelú tvorbu literárnu a tvorbu ľudí, ktorí sú preplnení gramaticko-teoretickými znalosťami, a rozdiel bude veľmi jasný.

Postupovať v škole treba viac prakticky. Len praxou sa odstráni neohybnosť žiaka v slohu. Dať viac možnosti žiakom *rozprávať* pod kontrolou, dať im viac príležitosti *čítať*, pravda, zas pod kontrolou, zaviesť a dôsledne praktikovať hromadné čítanie, sborové recitovanie a dať im viac príležitosti *písomne* sa prejavovať. To miesto toho, aby učitelia rozprávali a teoretizovali. Slovom, treba presunúť zorné pole na strane učiteľa k žiakovmu výkonu: jednu peknú vetu hodnotiť viac ako mnoho znalostí teoretických, jeden nový zvrät, jeden nový jazykový postreh oceniť viac ako znalosť teoretických poučiek.

Napokon príčinou zlého slohu je nedostatok slovnej zásoby, malý a slabý slovný poklad a nepohotovosť vo frazeológii.

Pri vyučovaní cudzieho jazyka slovičko sa napíše a žiak sa ho musí naučiť. Učí sa ho tak, že nájde naše rovnocenné slovo, alebo jeho význam opíše našimi slovami. Ďalej sa žiak učí slovičko tak, že sa ho usiluje zapamätať aj so spojením kontextovým, uznaným konvenciou. Tak sa to robí v cudzom jazyku a bolo by dobre pre sloh, keby sa tak robilo aj v slovenčine.

Žiak, aby si osvojil dobrý štýl, mal by sa učiť aj slovenské slovička, najmä ich všeobecne uznané zaradenie do kontextu.

teda *frázy*. Na vyššom stupni mohol by sa dozvedieť aj to, že také spojenie slov, ktoré nie je uznané všeobecne, ale je priam v rozpore so skutočnosťou a s konvenciou, znamená *estetický účinok*. Aj k tomuto by sa zišlo žiaka priberať. Potom by zaiste nebolo v našej inteligencii toľko prípadov, že vraj „ja tej básni nerozumiem“.

Tu by sa žiak mohol oboznamovať s archaizmami, s neologizmami, ktoré básnici stvorili, s cudzími slovami, ktoré u nás už zaviazly. Mal by sa tiež naučiť, ako pôsobia nárečia svojím špeciálnym a odchýlnym slovníkom; nebolo by na škodu jeho štýlu, keby sa spustil i k slangom, argotu a žargónu. Homonymy, synonymá, emfázy, intenzifikácia, trópy a pod., to by malo byť v jazykovej pohotovosti žiaka. Nie tak teoreticky, ako skôr prakticky.

Nielen toto. Žiak by sa mal učiť aj iným komplikovaným syntaktickým složkám (nie o nich!) a tak stále svoj jazyk zdokonaľovať.

Jazyk bolo by treba osviežovať týmto spôsobom. Takto zaiste by sa zlepšil štýl žiactva a potom aj naši inteligenti boli by jazykove pripravenejší a siahli by po literatúre hodnotnej, ktorá by uspokojila ich zvýšené nároky na jazyk. Lebo treba uznať, že čítanie básnikov, najmä ťažších, viazne preto, že básnické diela sú nad jazykovú úroveň čitateľstva. Sú to sladké hrozná, ale sú vysoko.

Slovníkové a frazeologické novoty by žiak uplatňoval vo svojich slohových cvičeniach, čo by malo pre jeho štýl väčší význam ako gramatické príklady: desať viet na genitív delivý, v štrnástich vetách vyskloňovať slovo *dom*.

Je na mieste, keď na školách je stále dôraz na logičnosť, na oznamovacej funkcii slovného prejavu, lebo jazyk je na to, aby dobre a presne oznamoval, vyjadroval, ale iba v takej miere, ako sa čo-to v jazyku môže vyjadrovať. Nemožno teda potom žiadať od žiaka, aby bol v jazyku veľmi exaktný až do neko-nečna. To neznesie nielen žiak, ale ani jazyk. Až tá funkcia jazyka ľudského nezasahuje.

Žiak sa tak nenaučí pekný sloh, keď ho budeme hnať k tomu, aby dopodrobna a presne opísal, na čo sme si práve spomenuli. V tom sa tiež pácha hriech na slobode jazyka.

Teoretik slova Šklovskij¹ pri požiadavke presného slohu pripomína, že sám jazyk nestačí všetko presne vyjadriť, že mnoho zjavov je ťažko bez výkresu opísať, ako napr. uviazanie uzla na povraze. Kde už teda nestačí jazyk, musí prísť na pomoc výkres, obraz, kresba, fotografia, graf, diagram, teda vôbec nejaká ilustrácia. Ilustrácia nemusí byť len obrazom, môže byť aj zvukom (hudba, reprodukovanie zvuku prístrojmi v divadle, v rozhlasovej hre).

Pri štýle musíme si byť vedomí nosnosti jazyka, a preto nemožno od žiaka žiadať, aby exaktne, dopodrobna a ktovie ako ešte opísal, že na stole sú hodinky, ako sú tam, ako tikajú, z akého sú kovu a ako sú vypracované ap.

Na takéto veci veru Boh len zriedka rozdáva dary jazyka.

Človek sa vyjadruje aj ináč ako len slovom.

Úlohou by bolo presne vymedziť nosnosť jazyka a v medziach možnosti pri vyučovaní jazyka postupovať v tomto vymedzení.

Keď už ide o jazykovú nosnosť, v tomto prípade o nosnosť oznamovaciu, nech sa štylistika stará, pokiaľ až slovo môže oznamovať a kedy už oznamovať nie je vecou jazyka. Jazyk je pre *jasnosť* a *jednoduchosť*. A nič tak nezaručí, že jazyk bude dobre oznamovať, ako práve *jasnosť* a *jednoduchosť*. Kde už týchto vecí niet, tam sa žiada graf, obraz, fotografia, ilustrácia. Ilustrácia v takomto prípade buduje na jazyku, nadväzuje na to, kde už jazyková oznamovacia nosnosť dosiahla vrchol. Pomáha názornosti, aby jazykový prejav bol názorný. Za to, že oznamovanie má byť názorné len ilustráciou, netreba sa hanbiť, ani ľutovať, že jazyk nám nepovie to, čo nám povie graf, diagram.

Tieto jazykové nadstavby sa už dávno vžily v technických a prírodných vedách a v poslednom čase sa začaly používať aj v duchovných.

K peknému slohu sa nedostane ten, kto zanedbáva estetickú stránku slova a jazyka vôbec. Na tomto poli sa robí najmenej a vlastne táto složka jazyka je tých sedem zámok, cez ktoré sa človek dostane k peknej veci.

Mohlo by sa namietať, že všetkých žiakov netreba vychovávať za znamenitých štylistov-básnikov, prípadne spisovateľov. Bá-

¹ V. Šklovský a V. Majakovský. Jak dělat prózu a verše. Přeložil Boh. Mathesius. Praha 1940, str. 18.

snik sa však nevychováva, nedochováva, ale sa rodí. A to aj vtedy, keď sú tie pomery v škole nepriaznivé jazyku. Mohlo by sa zdôrazniť, že žiaka treba tak vychovať, aby sa dôkladne oboznámil s oznamovacou funkciou jazyka, aby sa vedel presne, exaktne a podrobne rozhovoriť o predmete. Potrebné je upozorniť, že aj oznamovacou funkciou jazyka je, keď sa popri oznamovaní zdôrazní trochu aj estetická stránka jazyka. Spomeňme si na aktualizovanie, ktoré vidno aj v každodennom živote, v živote ulice. Tak rekláma: „Šaty dobre šije Nehera“ tak by nepôsobila, ako pôsobí rekláma: „Nehera robí šaty dobre.“ Iná rekláma: „*Exkluzívnym* požiadavkám *exkluzívny* prijímač“ a pod. Oznamuje sa teda lepšie, výraznejšie oznamovacou a estetickou funkciou slova spolu.

Je zbytočné, ba zlé, keď sa dôraz na podrobnom a presnom opise vnáša do jazykového vyučovania aj vtedy, keď sa cíti nevyhnutnosť estetického rázu v písomnej práci žiaka. Jedno slovo, jeden krátky jazykový prejav, jedna slovná skupina, kde človek podchytil estetické ťažisko, účinné v danej chvíli, pôsobí mocnejšie ako celý podrobný opis. To je dostatočne známe z emocionálnej stránky literatúry. Oboznámenie žiakov s aktualizovaním slova, emfázou, intenzifikáciou, emocionálnou stránkou slova a pod., teda s estetickou funkciou slova vôbec, znamenalo by prisun k lepšiemu slohu. Nežiadať od študentov presné a podrobné definície, čo je metafora, synekdocha, litotes, epanastrofa, kólon, lebo to nepovedie ešte k dobrému štýlu; týmto vecami by sa mali vlastne zapodievať básnici, a nie študenti. Lepšie by bolo naučiť žiaka tieto spomínané veci *tvoriť*.

Po tom všetkom, čo sme tu spomenuli, hodno sa zamyslieť nad priebojnosťou estetickej funkcie slova v živote nášho ľudu, ktorý má veľmi ďalekú cestu k názvu „perifrása“, a nad tým, akú tvorí perifrázu, napr.: „Keď už je tak, nech si ho Pán Boh povolá.“ Táto veta znamená pre jazyk viac, ako keď žiak začne: „Básnik ju kladie (perifrázu), keď z nejakého dôvodu nechce užiť niektorého slova a nechce sa mu vyhnúť ani metaforou ani metonymiou. Preto radšej opíše celým výrazom to, čo mu naznačuje také slovo, napr.:

A v chalúpkе pán už známy

v čiernom fračku — s kopýtkami (t. j. čert).

(J. Botto, *Žltá Paliža*.)“²

² Citované z učebnice: Oliva-Stanislav, *Teoria literatúry*, 1936, str. 16.

2. ustálené názvoslovie a odborné výrazy;
3. vecný hospodársky slovník,
4. zbierku dobrých nápisov a reklamných hesiel;
5. príručku predávacích rozhovorov;
6. správne jednotné zachycovanie nových cudzích (národnosocialistických) hospodárskych smerov a odborných výrazov v duchu slovenského jazyka;
7. zbierku najdôležitejších tlačív pre školské potreby na vyplňovanie;
8. prehľad slovenského hospodárstva na základe výňatkov vyšších kníh a článkov.

Hospodárska jazykoveda a škola.

Ide o to, ako sa zapodievať hospodárskym jazykom v škole, najmä na hospodárskych (obchodných) školách. Hlavnou vyučovacou zásadou vo všetkých predmetoch na obchodných učiliškách musí byť hospodárska odbornosť. To platí pre jazyk slovenský zrovna tak ako pre cudzie jazyky. V slovenčine na nižšom stupni načíť dávať diktáty s odbornými výrazmi a treba viesť žiaka k odbornému sústavnému čítaniu odborných časopisov (najlepšie sa hodí *Budovateľ*). Už na nižšom stupni sú možné krátke predávacie rozhovory, reklamné texty (spolupráca s krasopisom). Ale aj školské a domáce cvičenia musia sa hodne zaoberať hospodárskym jazykom. Na vyššom stupni musí pristúpiť sústavné čítanie odborných kníh a hospodárskej časti dennej tlače so stálym zreteľom na jazykovú kultúru hospodársku. Nezodpovedajúce vyučovanie jazyka slovenského na odborných školách je vysvetliteľné:

1. poverou, že len poetika a spisba môžu dodať takzvané všeobecné vzdelanie;
2. skutočnosťou, že filologovia nie sú na tento jedine možný spôsob vyučovania jazyka slovenského i jazykov cudzích pripravení. Sú pripravení len „gymnaziálne“.

Preto treba od základov prehodiť osnovy slovenského jazyka. Literárno-estetická výučba musí byť presiaknutá hospodárskou odbornosťou. Poetika a spisba majú miesto len potiaľ, pokiaľ podporujú hospodársku odbornosť. Obchodná korešpondencia doteraz poznala v učebniciach poväčšine len kávu, čaj a látky, prípadne nejaký syr alebo písací stroj. Kde sú v mo-

malé. Pri úzkej kultúrnej a hospodárskej spolupráci s veľkou nemeckou ríšou správne chápanie nemeckého jazyka ako jazyka hospodárskeho má životný význam. Nemecký jazyk na Slovensku má ešte veľa rakúsko-maďarskej náplne a chýbajú mu najmä jazykové prínosy národného socializmu. To je azda najpálčivejší problém, ktorý treba šťastlivo riešiť pri vyučovaní nemeckého jazyka. Tu bude treba prevýchova profesorov a zásadné prebudovanie vyučovacieho plánu na univerzite, ako aj časová výstavba prednášok a cvičení na Vysokej obchodnej škole. Učebnice zodpovedajú pre prvý a druhý ročník, i keď majú málo „ríšskonemeckého“. No čítanka pre tretí a štvrtý ročník nezodpovedá, lebo nemá ani časových článkov a ani jeden rozhovor. Aj iné pomôcky, ako čítanie, tlačivá, alebo nejestvujú, alebo sa neužívajú. Korešpondencie sú pomerne na výške, ale potrebujeme ešte korešpondencie pre nemecko-slovenské pomery. Ináč tu platia tie isté pravidlá ako pre slovenský jazyk ako jazyk hospodársky. Žiak sa bude musieť dobre vyznať v nemeckom jazyku ako v jazyku hospodárskom (a tu bude v istých statiach slovensko-nemecká spolupráca prepotrebná).²⁶

Jazyk anglický ako jazyk hospodársky na Slovensku.

Jazyk anglický má pre hospodársky význam Slovenska veľký význam. Je to veľká mýlka, ba krátkozrakosť, keď sa u nás už nevenuje tomu jazyku taká pozornosť ako prv. Nezabúdajme, koľko Slovákov žije len v Amerike a že aj po vojne veľké hospodárske priestory budú prístupné aj naďalej len prostredníctvom anglického jazyka. Nebudeme mať azda veľa príležitosti pre bádanie, ale pre vývoz treba nám podpísať slová Dr. J. Polčíka²⁷, že čakáme na Slováka angličtinára, ktorý by so stránky lexikálnej podal nám názvy predmetov koloritu čisto slovenského (folklor, názvy domácich výrobkov). Bude treba, aby sme preberali slovenský život hospodársky v jazyku anglickom, pričom však je na čase, aby sme tiež venovali viac času americkému jazyku. Je len národnou a hospodárskou prezieravosťou, keď aj naďalej sa budeme učiť jazyku anglickému.

(Pokračovanie.)

²⁶ Podrobne pohovorím o nemčine na obchodných učiliškách vo výročnej zpráve Št. slov. obch. akad. v Trenčíne.

²⁷ Novšie zreteľ metodické pri vyučovaní angličtiny. 21. výr. zpráva Št. slov. obch. akad. v Trenčíne 1939/40. 28—30.

Z NOVINÁRSKEJ SLOVENČINY.

Noviny sú najrozšírenejší druh tlače. Mnohí ľudia stretajú sa so spisovnou rečou iba na stĺpcoch denníkov a týždenníkov. Jazyk novín má byť správny, jasný a čistý, bez všakových kazov. Reč našich novín veru ešte vždy oplýva hriechmi proti čistote a správnosti slovenčiny. V ostatné roky zlepšila sa jazyková stránka našej dennej a týždennej tlače len o málo. Nepomohly starostlivé výčitky Slovenskej reči a Slovenského jazyka, ani puristické kurzívky v samých novinách. Ešte sa nepíše celkom správne po slovensky. Uvedieme príklady z najčítanejších slovenských denníkov a týždenníkov, menovite zo Slováka, Gardistu, Slovenskej politiky, Slovenskej pravdy, Národných novín a Katolíckych novín, a to zo dňa 23. novembra 1941 (NN zo dňa 22. novembra t. r.).*

1. V týchto číslach našich najrozšírenejších novín našli sme nesprávne, zle užité alebo chybné utvorené slová: čaro m. čar, prípadne pl. čary (Komu sa nevynorí v predstave rozprávkové „čaro“ — Gardista) — radšej plur. čary; doba (ročná) m. (ročné) *obdobie* (Stalo sa potrebou dňa založiť vodcovskú školu, ktorá by bez ohľadu na ročnú „dobu“ vychovávala — Slovák) — *doba je dlhý časový úsek, trvajúci niekoľko desaťročí alebo aj storočí, napríklad Štúrova doba, nová doba* a pod.; dopisovateľ** m. *zpravodajca, korešpondent* (Časopis Signal prináša článok svojho „dopisovateľa“ — Slovák) — dopis *list*, dopísať list, dokončiť písanie listu, dopisovať si *písať si*; huk m. *huk, hukot, hrmot* (Krik a „hluk“, ktorý by z toho... vznikol, nevieme si ani len predstaviť — Slovenská pravda); jaro m. *jar, -i* (z „jara“ — Slovenská pravda); kľud m. *ticho, pokoj* (v dobe(!) vegetačného „kľudu“ — Kat. noviny); merítko m. *meradlo, miera, mierka, pomer* (Roku 1935 vyrobilo sa vo svetovom „merítku“ 65,7 mil. ton cementu. — Slovák) — tu *mera*; obnos m. *suma* (My... dáme na túto tlač primeraný „obnos“ — Kat. noviny); popis m. *opis* (Už Plato nám podal... zna-

* Slovák, roč. XXIII., č. 270. (voľačo aj z č. 266.), Gardista, roč. III., č. 269., Slovenská politika, roč. XXII., č. 269., Slovenská pravda, roč. VI., č. 270., Národné noviny, roč. 72., č. 86., Katolícke noviny, roč. 56., č. 47.

** Bez prevzatého slova *dopisovateľ* ako termínu sa sotva zjádeme. — Red.

menitý „popis“ istého veľkého ostrova; V dnešnom čísle vám prinášame „popis“ pletených dámskych rukavíc; „Popis“ práce — Gardista) — *iné* je *popis*, *iné opis*, *iné odpis*; sadba m. *sadenie*, výsadba m. *vysádzanie* (Poľnohospodárska rada uskutočnila akciu výmeny „sadb“ zemiakov; „výsadba“ sa už započala — Kat. noviny); salám m. *saláma* („salám“ suchý... za 1 kg 34 Ks — Gardista); statok m. *majetok* (prideľujú sa aj „statky“ židovské — Slov. pravda); Trnavsko m. *okolie Trnavy*, trnavský kraj (Predá sa prímia pozemok na „Trnavsku“ — Slov. pravda); trumel m. azda *vir*, krútnava (hodil sa do „trumla“ neukojených túžob — Slov. politika); ukáznenosť m. *disciplína*, *disciplinovanosť* (Preto... treba vždy zdôrazňovať povahovú „ukáznenosť“ — Kat. noviny); vedátor m. *vedec*, *učenec* (Áno, takých „vedátorov“ potrebujeme. — Slov. politika); záležitosť m. *vec* (miešať sa do... európskych „záležitostí“ — Slov. pravda; kde by bola i úradná miestnosť pre „záležitosti“... kopaničiarskych ľudí — Slov. politika); zásnuby m. *oddávky* (Nedávno sme písali o „zásnubách“ — Slov. pravda); zem vo význame *krajiny* (Londýnska centrála ľží rozšírila v neutrálnych „zemiach“ zpravu — Gardista; v ostatných „zemiach“ sú tiež podzemné dráhy — Slovák); movitý, nemovitý m. *hnuteľný*, *nehnuteľný*, ešte lepšie *pohybovateľný*, *nepohybovateľný* („Nemovitý“ majetok musia predať behom (!) 3 rokov. — Kat. noviny); tvorčí m. *tvorivý* (Chcete vôbec žiť v čistej radosť a v „tvorčej“ sile? — Kat. noviny); okamžite (Pravidlá slk. pravopisu pripúšťajú *okamžitý* len v odbornom názvosloví) m. *zaraz* (vojenské jednotky... majú sa „okamžite“ zasadiť k obsadeniu(!) baní. — Slovák); samozrejme, samozrejmosť m. *pravda*, *pravdaže*, (*prirodzene*), *zrejme*, *zrejmosť* (Táto trieda sa v Moskve „samozrejme“... nesmierne rozšírila; Koná všetko... ako „samozrejmosť“ — Slovák; táto téza..., „samozrejme“, platí aj o katolíckej tlači. — Kat. noviny); strmhľav* m. *ozlomkrky*, *strmo* (Nemecké „strmhľav“ útočiacie lietadlá rozprášili — Slov. pravda; Udet bol tvorcom „strmhľavútočiacich“ lietadiel. — Slov. politika); akonáhle m. *len čo* (Rozšírime ho pravdepodobne aj nad Japonskom(!), „akonáhle“ sa ono octne(!) v... núdzi. — Slovák); chovať sa m. *správať sa* (Mnohí z nich „chovali sa“

* Za *strmhľav* ako termín nemáme dostať patričnej náhrady; porov. *germanské stulinošky* (str. 126). — Red.

k novým pomerom ... dosť chladne — Gardista; Nár. noviny); obdržať m. *dostať* (Stromy sa dezinfikujú ... prípravkami, ku ktorým „obdržíme“ návod. — Slov. pravda); poberať plat m. *dostávať plat* (Osoby ... smú ... „poberať“ iba jeden z týchto platov — Gardista; Slovák); vytknúť (napríklad nohu možno) m. *pred seba si vziať* (ktoré [dielo] si „vytklo“ za cieľ — Nár. noviny).

2. V tvarosloví nájdeme tiež hodne chýb:

a) ocnúť sa m. *ocitnúť sa*, slovensky *nájsť sa* (Japonsko „octlo sa“ proti spojenej anglo-severoamerickej moci — Slovák); zarastlý m. *zarastený* (trávou „zarastlé“ smetiská — Slovák); zahynuvší m. *zahynutý* (Führer nariadil pre „zahynuvšieho“ dôstojníka štátny pohreb. — Kat. noviny, Gardista); prestárly m. obstarlý, *prestarnutý* (Zväčša „prestárli“ a unavení zastávajú miesto vodcov, lekárov a inžinierov. — Slovák); preobdivovať m. *naobdivovať* — kontaminácia podľa *prenachváliť* (v duchu som nevedel prenachváliť a „preobdivovať“ Andreja Kmeťa — Slov. politika); pasívne tvary typu bol urobený, bola dávaná m. *urobil sa, dávala sa, dávali ju* („bol urobený prvý krok“ — Nár. noviny; veselohra ... „bola dávaná“ v Národnom divadle — Slov. pravda, Slov. politika a Kat. noviny);

b) v nepravu m. *v nepráve* (ktorý sa cíti „v nepravu“ — Nár. noviny); v metru m. *v metre* (masa ... bila sa ... o miesta ... „v metru“ — Slovák); na šatoch m. *na šatách* — nom. sg. *šata* (Bolo vidno na obnosených „šatoch“ — Slovák); v blatoch m. *v blatách* (v bezdných mlákach, barinách a „blatoch“ ... nebolo možné pracovať — Slov. politika); v šľapajách m. *v šľapajach* (kráčať v ich „šľapajách“ — Nár. noviny); oddiele nom. pl. m. *oddiely* (Na slávnosti sa zúčastnili aj „oddiele“ slovenských robotníkov — Slov. pravda); kupole ak. pl. m. *kopuly* (Rozbili kupole — Slovák); superlatív tá najlepšia m. *najlepšia* (Toto je naozaj „tá najlepšia“ propaganda — Gardista); samé m. *samy* (Kone prišli „samé“ domov — Slov. politika) — ale napríklad: *boli tam samé kone*, nijakých iných zvierat tam nebolo; z diel Tolstojových m. *Tolstého* (Slovák).

3. Zlá predložka alebo jej chybné použitie: Nemovitý majetok musia predať „behom 3 rokov“ m. *za 3 roky* (Nár. noviny); odovzdá „k zničeniu“ m. *na zničenie* (Nár. noviny); Vodcu bandy ... odsúdili „k trestu smrti“ m. *na smrť* (Slov.

pravda); Naša . . . práca nás „k tomu“ *opravňuje* m. *na to* (Gardista); *použili* túto vec „k tomu“, aby m. *na to, aby* . . . (Gardista); Divadlo, hudba . . . „slúžia k ich zábave“ m. *slúžia ich zábave* (Slov. politika); Vojenské vedomosti . . . nestačia „k tomu“, aby . . . m. *na to, aby* (Slovák); *svolal* . . . výbor „k štvrtému zasadnutiu“ m. *na . . . zasadnutie* (Slovák); rozličné operácie . . . „viedly k strate“ Arc Royalu m. *zapríčinily stratu* (Nár. noviny); Vyberte si „k tomu“ kresťanov m. *vyberte si na to* . . . (Slov. pravda); vzhľadom k niečomu m. *vzhľadom na niečo* (často); napriek tomu m. *jednako* (O nejakej klasifikácii . . . nemôže byť reči, ale „napriek tomu“ sú niektoré štáty — Nár. noviny); napriek niečomu m. *i popri niečom* („napriek týmto britským invenciám“ Somálsko sa necíti Japonskom ohrozené — Slovák); Pengö *nakupujú sa* len do výšky P 30. — na osobu mesačne „proti zápisu do pasu“ m. *na zápis do pasu* (Gardista a i.); vedľa m. *okrem* („vedľa“ ochrany záujmov domácej výroby treba podporovať najmä dovoz — Slovák); Lenže . . . kostolík „za niekoľko rokov“ nepostačoval m. *o niekoľko rokov* (Slov. politika).

4. Zväčša p r a v o p i s u týkajú sa tieto chyby: *dannosť* m. *danosť* (Prináša ich život a . . . jeho „dannosti“. — Slovák); domok*, domky m. azda *domček, domčeky* podobne ako *stromček, stromčeky* (Domky boli postavené — Slov. pravda; Odišiel do svojho domku — Gardista); *zbitý* m. *sbitý* (z dosiek „zbitá“ strieda — Slovák) — ale koho *zbili*, je *zbitý*; sprvoti m. *zprvoti* (Slovák); stredňajší m. *stredajší* (Po „stredňajšom“ rozhovore — Nár. noviny); rýdzieho m. *rýdzeho* (Toto je heslom „rýdzieho“ altruizmu — Nár. noviny); mäď m. *med* (bude tiecť v riekach „mäď“ a mlieko — Slovák).

5. Hodne je aj chybných v ä z i e b: obchodník obuvou m. *obchodník s obuvou* („Obchodník obuvou“ musí si zakúpiť — Slov. pravda); „jeden“ obyčajný drotár m. *obyčajný drotár* (Gardista); „dnu“ v niečom m. *v niečom* (Ale i „dnu v tejto vrstve“ občianstva boli zárobky veľmi rôzne. — Slovák); ohľadom niečoho m. *v niečom* (Zachovajte . . . zvyklosti „ohľadom

* Nominatívna forma *domok* je v slovenčine neobyčajná, ale od nej ostatné pádové formy žijú aj v nárečiach; za *domok* „malý dom“ býva okrem zdrobneliny *domček* aj *domec* (záp. nárečie — Bánovce). Podľa toho doklady *domky*, do domku nemožno pokladať za chybné. — Red.

vyvesovania“ — Kat. noviny); držať sa hesla m. *spravovať sa podľa hesla, heslom* (Slov. politika); zúčastniť sa niečoho m. *zúčastniť sa na, v niečom* (Poslucháči musia povinne „sa zúčastniť prednášok“ — Slovák; „Slávnosti sa zúčastnila“ aj kráľovná — Slov. pravda); plný niečím m. azda lepšie *plný niečoho* (fara bola už plná sbierkami — Nár. noviny) a iné.

6. V slohu sú tieto kazy:

a) Nesprávne sa užíva ukazovacie zámeno *tento, táto, toto, títo, tieto*: Nech sú „tí učitelia“... akokoľvek vynikajúcimi vychovávateľmi (Slov. pravda) m. Nech sú *učitelia*; oddiely dostali rozkaz odobrať sa do banských dištriktov... a „*tieto*“ obsadiť (Slovák) m. a obsadiť *ich*; Rádiové vlny majú... niečo tajomného... a tak stalo sa teda módou robiť zodpovednými „*tieto*“ za všetko (Slov. politika) m. robiť *ich* zodpovednými;

b) Chybné sa kontaminujú vo vete rôzne väzby: Tieto udalosti ho len posmeľovali, dodávaly chuť (Nár. noviny) m. dodávaly *mu* chuť; priamo ho hatili a prekážali (Slov. pravda) m. priamo *ho* hatili a prekážali *mu*; Aby táto tlač zmohutnela, rozrástla (Kat. noviny) m. *zmohutnela, rozrástla* sa;

c) Iné nesprávnosti: Ten barák... bude slúžiť za dielňu pre usídlených Židov v tábore (Slovák) m. *barak bude slúžiť za dielňu pre Židov, usídlených v tábore*; Starostlivosť o Pyrenejský polostrov vo veci na Atlantiku predsunutých ostrovov (Nár. noviny) m. *vo veci ostrovov, predsunutých na Atlantiku*; Prázdninové vodcovské školy nezdolajú veľké množstvo prihlásených vodcov do kurzov (Slov. politika) m. *nezdolajú veľké množstvo vodcov, prihlásených do kurzov*; Ak chceme mu dávať (Kat. noviny) m. *ak mu chceme dávať*; na odstránenie v Európe nepriateľských síl (Slov. politika) m. *na odstránenie nepriateľských síl v Európe*; on je optimista a mužom dobrej vôle (Nár. noviny) m. *je optimista a muž dobrej vôle*; Takéto straty nemôže ani jedna armáda sveta prekonať, tak aj sovietska nie, ktorá stratila... (Slov. pravda) m. *teda ani sovietska, ktorá...*

Takýto je prierez rečovými kazmi slovenských novín z jedného dňa. Teda v záujme čistoty slovenčiny prosíme, aby sa rečovej stránke našich novín venovalo viacej pozornosti, lebo veď denná tlač je vo veľkej miere zodpovedná za šírenie správnej alebo nesprávnej normy spisovného jazyka.

NÁREČOVÉ SLOVÁ Z KOBELIAROVA.

Gemer:

achjaj, nie.

ajde, tadeto (Rejdová).

baláchat, lakat, strašiť.

bábika i bápka, hračka, panička (čes. loutka).

bášiť, pozorovať: *ak som ho zbášiľ, prám som sa puščiľ za ňim.*

behúniť, sem-tam behať.

belzák, chromý človek: *ešče mä aj tod belzák potľäpkať.*

berbloš, človek, ktorý sa zajaká.

bridota, pľuha.

britki, pľuhavý.

buntatovať, mrmľať: *buják buntatuje.*

burť, popolavý.

cablavť, surový, nedopečený: *cablavť koláš.*

cedula, veľký papierový peniaz.

cifrovani, znamenitý, dobrý; okrášlený.

cimbole, ciagle ľadu.

curnaj, krik, vresk: *tje deti ket su samje doma, chibaj curnaj robä.*

cvirgel (v Revúcej cvergel), malé, vyčivené dieťa: *tod váš chlapšok je lem takí cvirgel.*

čajbák, šmatľavý, kuľhavý človek.

darás, niekedy.

dáki, nejaki: *náž Jāno išyol z dá-kima panāmí do školi.*

dípkat, pozorne chodiť: *ak dípká, iste ho topanki tlašä.*

dokim, dokiaľ.

dochrapit, dochytiť, dopariť, prichytiť.

dopovedat, dohovárať.

driňkat penäze, drankat, bezočivo pýtať peniaze.

dropsit, drobnými krokmi kráčať, tancovať.

dúrnúť sä, dotknúť sa, túrnúť sa.

džaukat, pišať, vrešťať: *húsätá i deti džaukajú.*

džavúrit, plakať, fikať.

fajfa, veľká cieľka.

fajfeník, stojan na „fajfi“, a ktorého sa stáčajú nite.

finkat, fikať (čes. vzlykatl).

fujda, vejačka.

fujdovať zerno, viať, čistiť zbožie.

furdžet, fúkať, fičať: *viéter furdži.*

gramatika, pálenka: *idem donjest halbu (pollitra) gramatiki.*

handerlók i hamák, hamovka.

haramia, šialená osoba: *susedovje dievka je lem taká haramia.*

hardi-burdi, šialený človek: *váž Eštvan (Štefan) je ešče aj teráz lem takí hardi-burdi.*

harkat sä, hašterit sa.

hláskat, láskať, hladkať.

hopcikať, malé dieťa varovať.

hrobi, cintorin: *idem na hrobi, i na Pustje* (Pustie je tá časť kobeliarskeho chotára, kde leží cintorin).

húžät sä, vláčit sa, vrávorat sa: *šo sä telo húžete tima dvermi.*

chaps, baza.

chímradni, biedny, úbohý.

chlächotat sä, chichotať sa.

chminki i šmíngi, pôľky.

tskat, tskej mi v hlave!

jucha, uvarená kapustnica obyčajne so suchými hriľbmi.

kacúr, kocúr.

kajboš, nadávka krivému.

kam (ojedinele), čím: *kam najskorej. kamžä, sukňa.*

kelo, koľko: *kelo roki majú?*

kikerit sä, vyťahovať sa, flintiť sa: *šo sä kikeritš, ket si slabí.*

klochtiť, hodne navariť: *zaz musím pre chlapou klochtiť, bo puojdú kosiť.*

kluchta, hrčavé drevo.

koch, komín; koláč z ryže pečený.

kolenkovať, biť: šože ho ta kolen-
 kuješ?
 kontrovať, spotrebovať: ale si hodne
 toho šmalcu skontrovala na halúški.
 kopovať, behať, slediť.
 kudliť sã, dymiť sa: lem sã mu ta
 kudliť s cigareti.
 kuchta, skrútené povrieslo na konci
 s hľuzou; deti sa tým bijú pri hre.
 lačperdoš, slabý človek.
 láda, truhla pre mŕtveho.
 lesa, plot.
 mamlet, bez chuti jesť.
 majzloš, mazľavý chlapec.
 mertuk, miera (dĺžková).
 Morák, Cigán.
 mosúrit sã, hnevať, durdiť sa.
 mumaj, mumák.
 muršeť, mrnkať: ket sã krava oteli,
 murši.
 naprosto, naproti: naprosto toho domu
 bŕvám.
 naräďovať, naváľať: ale mi naräďo-
 vali tej dani.
 nãt, vňať.
 nátkã, nádcha.
 neberzota, nečistota; neporiadok
 v izbe.
 nezbašní, netreby, neokrôchaný:
 náš krajãn je barz nezbašní šlovek.
 obarki, voda, v ktorej sa jelitã va-
 rily.
 obrošnica, kapsa, z ktorej kone žerú
 ovos na cestách.
 odrhlo sã mu, odgrglo sa mu.
 odukali, tučný, vypaseny.
 odúliť sã, oddeliť sa (o predmetoch
 slepených).
 okvárit sã, opariť sa; oklamať sa.
 opchandobiť penãze, zaobstarať pe-
 niãze.
 orľovať, klčovať.
 osuhlina, osuheľ, srieň.
 ošurenje jãbúško, vráskaté, predčas-
 ne dozreté jablčko.
 otkapať, zdohnúť: krava nám ot-
 kapala.
 oťporajit, odbaviť.

otškintat sã, odšantať sa, odvliecať sa.
 otškiériť sã, vyklingať sa: byop sã
 nám otškiériel o tej horučnosti.
 pankúch, praženica na tvrdo.
 pädlit sã, driapať sa: (g)de sã zaz
 lem pädlit na tú lesu.
 pencurãki, huby.
 pertok, obrus na trávu alebo stôl.
 petruška, petržlen.
 péna, pero.
 pchnúť, strčiť, odsotiť: pchni ho už
 do kúta!
 pincel, drobná, malá vec.
 pipnať sã, paprať sa.
 plata (v Revúcej: bak), flak: našã
 krava má šervenje plati.
 počpotiť sã, potknúť sa.
 podnebje (lat. palatum).
 pochrániť, pochovať.
 pojesniť šlovek, človek, ktorý mnoho
 zje.
 pokrútki (lat. ren, renes).
 pomítnik, vechet.
 ponevjerat sã, potuľovať sa.
 potjesk, ohreblo.
 precaj, predsa.
 puziki, bahniatka.
 rašit sã mu, dariť sa mu.
 rãsa je na ľieske, ouse.
 rámaš, piest.
 rinãk (nadãvka): ty prašiví rinãk.
 Rusadľje, Turice: pred Rusadľim.
 rútit, vracãť (dãviť).
 sãnki, sane; potom lat. mandibula.
 sekurãciã, asekurãcia.
 skušjer, lakomec.
 skušjerit, lakomým byť.
 snút sã, bdiť: celú noc som sã snúl.
 spina, sponka.
 stanút, vstať.
 stolinec, zásuvka v kuchynskom stole.
 stulinoški (čes. stfemhlav), snožmo.
 stuvonki, zvonku.
 šarpat, škubať; kopať: vešjer idemo
 pierje šarpat; krava má šarpla do
 kolena.
 ščjet (v Revúcej: štjar), štiet.

ščom 'dzátka na boku kapustného suda.

škľivražiť, byť veľmi lakomým.

škumáti, veľké, rozstrapatené vlasy.

šmotkat sã, vláčiť sa: starí lude sã už lem šmotkajú.

špúrlät sã, hnevať sa, durdiť sa.

šrepläk, človek, ktorý nemá dna pri jedení (fudove).

štrangär, povrazár.

švábel, sira.

švicnúť, šibnúť.

tidlikat, falošne hrať na husliach.

tážälovať sã, ťažkať, sťažovať si.

trupák, hlupák.

tušta, nuž, veď: tušta dobre.

uherki, uhorky.

ukäzen, ukážka: to nám tie muštriški poslali na ukäzen.

umälät, pomaly jesť, omáľat.

umáret sã, usedavo plakať.

uvelebiť sã, sadnúť si: uvelebíel sã za stüol.

űjesni, neznesiteľný: chorí lude su bärz-űjesni.

vibüchat, vybiť, vymastiť.

viräfat, vybiť, vymastiť.

vitercnút sã, bez rozmyslenia niečo tajného povedať.

vretenäk, vretenica, vípera.

zapotrošit, zašantročiť.

zädušje, záduch.

zläzina (lat. lien).

žomp, hať z kamenia, ktorú si robia deti.

Poznámka. Litera ä s hrubším typom znamená dlhé ä na rozdiel od krátkého ä.

ROZLIČNOSTI.

ranný a raný. — Tieto dve prídavné mená veľmi často sa zamieňajú. Prídavné meno *ranný* (= raňajší) je utvorené zo slova *ráno*. Hovoríme napr.: *ranný dážď*, *ranný vietor*, *ranná modlitba*, *ranná robota*, *ranná rosa*, *ranné zore* a pod. Oproti tomu *raný* znamená *skorý*, *včasný*. Hovoríme napr.: *rané ovocie*, *rané slivky*, *rané zemiaky*. — Na prvé desaťročia alebo storočia stredoveku hovoríme *raný* stredovek, a nie „*ranný*“ stredovek (NN, 20. XII. 1941, str. 6.).

sm.

Vojnová zimná pomoc? — Posledné roky bola u nás zavedená Zimná pomoc po vzore nemeckom. Keďže Slovensko dnes je vo vojnovom stave, stáva sa Zimná pomoc Vojnovou Zimnou pomocou. Pre pravopis dôležité je tu upozorniť, že prvé dve slová píšeme so začiatočnými veľkými písmenami, lebo obidve slová majú tu význam vlastných mien. Podobne píšeme: Červený kríž a Slovenský Červený kríž, Ladové more a Severné Ladové more a pod.

sm.

zľuháva? — Naša telovýchova vo svojom II. roč. na str. 212 má vetu: A predsa je niečo, v čom Max (t. j. Schmeling) úplne zľuháva. Pravidlá slk. pravopisu na str. 267 uvádzajú dokonané sloveso *zlyhať*. Z jeho koreňa *lyh-* je i nedokonané sloveso *zlyhávať*. Spoluhláska *l* v tomto prípade sa nemäkkčí. Píšeme preto: *zlyhať*, *zlyhávať*.

sm.

činžiak, činžák? — Pravidlá slk. pravopisu vo svojej slovníkovej časti na str. 158 upozorňujú, že miesto nesprávneho slova „činžiak“ máme hovoriť *nájomný dom*. Predsa však v dennej tlači ešte

stále čítaváme slovo „činžiak“, ba i „činžák“ (Gardista z 18. XII. 1941, str. 6). Nezaškodilo by, keby denná tlač viac rešpektovala Pravidlá slk. pravopisu. Hovorme a píšme: *nájomný dom*. *sm.*

činžová daň? — Slová „činža“, „činžový“ dostaly sa do slovenčiny po r. 1918 a vytlačali dobré slovenské slová *nájom*, *nájomný*. Za prenájaté miestnosti a byty dostáva ich majiteľ *nájomné* a z neho platí *nájomnú daň*. Užívajme preto slová: *nájom*, *nájomné*, *nájomná daň*. *sm.*

rozdrtený? — V našich novinách vo frontových správach veľmi často čítavame slovo „rozdrtiť“, „rozdrtený“, napr. vo vete: Nepriateľ bol našou armádou „rozdrtený“. Pravidlá slk. pravopisu upozorňujú, že miesto slova *rozdrtiť* máme používať slovo *rozdrviť*, teda *rozdrvený*. *sm.*

štep a *štiepy*. — Tieto dva pochopy sa veľmi často zamieňajú. Slovo *štep* je nom. pl. od slova *štep* a znamená „mladý zaštepnený ovocný strom“. Slovo *štiepy* je nom. pl. od slova *štiepa* a znamená „naštiepané drevo“ pre potreby remeselníkov. Pravidlá slk. pravopisu iste mýlkou uvádzajú na str. 402 pri slovese *štiepať* tvar (ten) *štiep*. Keďže v ľudovej reči na str. Slovensku máme zdrobenené slovo *štiepka*, ktoré uvádza i Tvrdý (SFS, 2. vyd., str. 619), základné slovo je (tá) *štiepa*. Teda ten *štep* — tie *štep*y a tá *štiepa* — tie *štiepy*. *sm.*

Hudec, gen. *Hudeca*? — Podstatné mená rodu mužského, zakončené na *-ec*, strácajú v ostatných pádoch samohlásku *e* pred koncovým *-c*. Podstatné mená *hudec*, *chlapec*, *krahulec*, *krkavec*, *mlenec*, *mravec*, *srnec*, *starec*, *strelec*, *učenec*, *vrabec* majú gen. a ak. sg. bez pohyblivého *e*, teda *hudca*, *chlapca*, *krahulca*, *krkavca*, *mlenca*, *mravca*, *srnca*, *starca*, *strelca*, *učenca*, *vrabca*. Toto pohyblivé *e* zaniká vonkoncom aj vo vlastných menách, zakončených na *-ec*. Podstatné mená *Albánek*, *Japonec*, *Nemec*, *Slovinec*; *Bučenec*, *Jakubec*, *Krahulec* majú gen. a ak. sg.: *Albánca*, *Japonca*, *Nemca*, *Slovinca*; *Bučenca*, *Jakubca*, *Krahulca*. Podľa nich od priezviska *Hudec* je gen. sg. *Hudca*, a nie „Hudeca“, ako uviedol Gardista v tejto vete: Vedecká literatúra je zastúpená dielom Dr. Konštantína „Hudeca“ (18. XII. 1941, str. 6). Niet tu odôvodnenej príčiny pre výnimku. *sm.*

DOTAZNÍK.

Na náš prvý dotazník prišli odpovede s cenným jazykovým materiálom a zato v ňom pokračujeme.

V záujme výskumu slovenčiny, prosíme Vás, zistíte, či vo Vašom rodnom nárečí, prípadne vo Vašom pôsobisku nie je známy tvar *prieprat* aspoň u staršieho pokolenia a v akom význame a či ho užívajú aj na štátny „prevrat“.

Poznámka redakcie. — V tomto čísle dokončenie článku Jozefa Lišku: Rozriešime si otázku pôvodu východnej slovenčiny? vystalo pre jeho väčší rozsah.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTOM.

Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.

Tlačí Neografia v Turčianskom Sv. Martine.

slobody jazyka, ten jazykový prúd, ktorý sám prináša so sebou toľko pôvabu v reči ľudu, v jeho poézii, próze a v reči autorov.

Žiak vtlača jazyk do šablóny a tak píše. Vidno túto šablonitosť žiaka v malom, vo veľkom, v jednotlivostiach a aj v celku.

Ak sa nejaký zjav vyskytuje v okolí žiaka vo väčšej miere, celkom isto u žiaka „panuje“. Mnoho vecí sa „zdá byť“. Ak je niekde niečo pekného, to sa „najkrajšie páči“. Takmer každý list, ktorý žiak napíše, má takéto pôvabné složky: „nehnevaj sa, že Ti píšem tak málo, ale nemám viac času“, „mám voľný čas, preto Ti píšem“, „chvalabohu, som zdravý, aj Tebe takého zdravia prajem“, „musím skončiť, lebo nemám už čo písať“, „nemám Ti už viacej čo písať, preto končím svoj skromný list“, „ale som Ti už mnoho písala, preto končím“. A takto je to skoro do nekonečna. Ak je úloha písať o kostoloch v meste a ak učiteľ zdôrazní, že žiaci nemajú písať ani tak to, čo vedia, ako skôr to, čo cítia, i pritom veľmi sa ukáže nesloboda jazyka v šablóne jazykového prejavu žiaka. Úlohy s touto témou sa dajú shrnúť na tento spoločný základ:

1. V meste je (veľmi) mnoho kostolov.
2. Každý z nich treba zaradiť do nejakého slohu.
3. Všetky sú krásne.
4. Každý z nich má pamiatky miliónovej ceny.
5. Každý má pamiatky, ku ktorým sa pripínajú povesti.
6. Kostol je najkrajší aspoň na okolí.
7. Máme byť naň pyšní.

Pravda, pri takejto úlohe by sa čakalo, že žiak pomôže nejako aj svojmu citu na papier.

Jazyk ľudský by rád, ak to možno aj tak povedať, plynul do práce žiaka nielen prostredníctvom rozumu, ale aj prostredníctvom citu. Inými slovami, jazyk by rád nielen oznamoval, ale aj esteticky pôsobil, rád by uplatnil popri svojej oznamovacej aj svoju estetickú funkciu, aby sa mohol zažiariť v plnej svojej slobode, v plnej svojej sile.

Sloboda jazyka teda v tomto prípade znamená takú úpravu v jazykových pomeroch, aby jazyk znel všade *slobodne uplatnením všetkých svojich funkcií*, najmä funkcie oznamovacej a estetickej. Táto sloboda jazyka mala by sa pestovať aj

Žiak nadobudne mienky, že básnik má asi premyslený strategický postup a že plánovite v tomto tvorení aj postupuje. Ale o tom, čo je štýl, nič, čo je estetického v perifráze, ako sa naučiť niečo podobného vytvoriť, o tom tiež nič.

Pravopis, gramaticko-teoretické školenie, nedostatok slovníka a frazeologie, zdôrazňovanie oznamovacej stránky slova, zle a neúplne podávaná estetická stránka slova, to všetko sú polia, ktoré treba orať rovnomerne a všetky využívať na to, aby syntézou bol pekný sloh.

Poznámka: Doklady sú z písomných žiackych skúšok.

Ed. Sahliger:

HOSPODÁRSKA JAZYKOVEDA NA SLOVENSKU.

(Pokračovanie.)

5. *Duchovnosť.* Duchovnosť značí, že listy musia byť písané psychologicky, a to so stanoviska príjemcu. Napríklad taká upomienka! Nijaké hrozby a neosobné slovné vykrúcanie! Zdvorilý, a nie urážlivý útok na dlžníka. Chytiť ho tým, ako by bol on na tom, keby bol na našom mieste. Musíme si uvedomiť, že máme tri druhy dlžníkov:

1. takých, ktorí môžu platiť, ale zabudli tak urobiť;
2. takých, ktorí by chceli platiť, ale nemôžu;
3. takých, ktorí môžu, lež nechcú.

Ak píšeme starým „školským“ spôsobom, stratíme všetkých zákazníkov. Pri „novom“ spôsobe stratíme len tretiu skupinu, ktorú potom podľa „starého“ spôsobu „pod advokátskymi hrozbami“ žalujeme. Alebo pri takej predávacej reči²⁴ nijaké podmieňovacie spôsoby a slová, ako *hádám, azda, možno* a pod. Tie-to slová vyjadrujú a vzbudzujú v zákazníkovi pochybnosť a neistotu a tým potlačia rodiacu sa chuť do kúpy, alebo aspoň jej vzrast spomaľujú. Ak chceme zveľadiť slovenský hospodársky jazyk, musíme organizovať sbieranie materiálu a na základe výskumnej práce vypracovať:

1. dobrú korešpondenciu s najpotrebnejšími listami (obsah: cudzinecký ruch, hotelová korešpondencia, národopis, brannosť, CPO, táborenie a pod.);

²⁴ Dr. Ed. Sahliger. Učme sa predajnej reči, Budovateľ, čís. 49 zo 6. XII. 1940, str. 3.

dernej dobe premávky modernej techniky, brannej výchovy a cudzineckého ruchu, dopyty po stanoch, úkrytoch, izbách, kde ponuky na mapy, kompas a autá, kde objednávky na plynové masky, asanačné obleky, lekárničky, kde obežníky o zriadení obchodu, napr. so športovými potrebami, kde upomienky pre nezaplatenie splátok na prijímače a pod.? Teda doterajšia korešpondencia musí byť doplnená brannosťou, cudzineckým ruchom a národopisom. Pre obchodnú korešpondenciu²⁵ nepostačí ovládať sopár slov a slovných obrátov. Taká metóda sa dá použiť iba pre obmedzený počet listov, korešpondencia je tvorivá jazyková činnosť a nedá sa osvojiť mechanickým učením sa nazpamäť. I keď v školách musí sa azda zprvoti žiadať naučiť sa určitým veciam nazpamäť, smie to byť iba pri začiatočníkoch. Potom žiak musí byť vedený k samostatnému tvoreniu listu. Bude to na začiatku všelijaké a naoko na úkor plynulosti, ale ovocie trpezlivej tvorivej práce žiaka a učiteľa bude tým cennejšie. Pri matúre treba žiadať, aby slovenský jazyk bol povinným skúšobným predmetom, a to písomne i ústne pre každého. Pri ústnej skúške nebude toľko záležať na tom, ako to doteraz bolo, aby skúšaný ovládal literatúru. Musíme žiadať, aby preukázal podrobné znalosti hospodárskeho jazyka, t. j. predložiť mu napríklad noviny, články a zistiť, či jazyk hospodársky ovláda „zvukve“ a „vecne“. Predložiť mu chybné oznamy na opravu. Tým dosiahneme, že materinský jazyk bude aj ako hospodársky jazyk na patričnej výške.

Akosť vyučovania hospodárskym jazykom závisí od pomôcok a učiteľských osôb; to nás vedie k otázke jazykovej prípravy profesorov obchodných učilísk, a to takzvaných komercialistov a filologov. Ale najprv niekoľko slov o jazyku nemeckom a anglickom ako o jazykoch hospodárskych na Slovensku.

Jazyk nemecký ako hospodársky jazyk na Slovensku.

Jazyk nemecký hrá v stredoeuropskom hospodárskom veľpriestore veľkú úlohu, ale bude iste tiež veľmi poučné preskúmať nemecký jazyk ako hospodársky jazyk v minulosti. Bude to lákavá vedecká možnosť nielen pre nemeckú, ale aj pre slovenskú vedu, a to tým skôr, že vzájomné ovplyvňovanie nebolo

²⁵ Dr. Ed. Sahliger, Ako máme písať obchodné listy, Budovateľ, roč. II,